

FORMA FILOSOFICĂ A TEORIEI DATULUI RECESIV

VIOREL CERNICA

1. INTRODUCERE

POSSIBILITATEA UNEI PERSPECTIVE FILOSOFICE ASUPRA „DATULUI”

Filosofia, în oricare dintre reconstrucțiile sale, are drept act originar o uimire trecută în forma unei interogații, o întrebare despre „lucruri” diverse, sub aspectul ființei lor, adică al simplului fapt că sunt date. Filosofia presupune însă și o cale, o metodă de trecere a conștiinței în alt regim funcțional decât cel „natural”. Așa încât, conștiința filosofică nu ia ca de la sine înțelese „lucrurile date”. Ea zăbovește în întrebarea despre temeiul ființării lor, suspendă judecata de evidență și obiectivitate asupra acestor fapte, supunându-le interogației. Faptul de a fi „dat”, de a avea evidență și obiectivitate, reprezintă certitudine numai pentru o conștiință nepoziționată „critic” și nereflexivă, obișnuită până la automatism cu separarea sa de „lucruri” și fermă în certitudinea evidenței privind existența acestora. Datorită credinței că prin suspendarea judecății de evidență și obiectivitate a lucrurilor, „lumea”, „lucrul”, „datul” ar fi re-construite după măsura subiectului, devenind astfel subiective, trădându-și propria calitate de „fapte obiective”, unii filosofi caută dovezi ale ei, pentru a fi justificat, pe temeiul astfel creat, orice act omenesc (cunoaștere, creație etc.). Dar a căuta dovezi pentru ceva înseamnă a re-construi acel ceva; în cazul nostru, a căuta dovezi ale judecății privind evidența și obiectivitatea „lucrului” înseamnă a reconstrui lucrul însuși; și, cumva, tocmai dintr-un astfel de motiv demersul în cauză reprezintă filosofie.

În privință filosofică, *datul* poate sta în două poziții: este de la bun început determinat, fiind ceva anume, de exemplu: conștiință, ființă, substanță, spirit, materie etc., sau este dat și atât, primind determinări, dar într-un moment ulterior simplei afirmații privind „existența” sa. Ambele variante de reconstrucție a datului sunt prezente în istoria filosofiei; ele pot fi regăsite, de asemenea, în filosofia românească. În spațiul acesteia din urmă există o reconstrucție oarecum privilegiată, în sensul că ea cuprinde o veritabilă teorie a datului și, în plus, pune la punct o metodă potrivită ideii că „datul ca atare” constituie un fel de *arché*: este vorba despre filosofia lui Mircea Florian¹.

¹ A se vedea: Mircea Florian, *Problema datului*, în vol. *Reconstrucție filosofică*, București, Editura Casa Școalelor, 1943; *Directivele unei filosofii autonome*, în vol. cit. (Aceste două texte au

Pentru a vorbi despre această filosofie, trebuie deschis un orizont tematic potrivit pre-luării categoriei datului. Printr-o asemenea operație, convențiile (regulile) de gândire a datului pe care le formulează Florian vor fi depășite, dar numai în sensul de a lămurii însăși problema pe care filosoful o formulează în privința datului. Filosofia, chiar și atunci când pornește de la „dat” în sens de mulțime a faptelor „lumii externe”, prelucrează *datul*, așezându-l în centrul interesului său de a reconstrui lumea, omul etc.; ea nu se blochează în datul ca dat, căci demersul ei tinde către cel care se arată pe sine ca sine însuși, către fenomen. De aceea filosofia este o „fenomenologie”, dar într-un sens foarte larg, nu în acela al tehnicii de filosofare bazat pe reducția transcendențială (Husserl). O asemenea fenomenologie (rostire despre fenomen) constituie o veritabilă condiție a filosofării. La fenomen se ajunge însă prin prelucrarea datului (*positum*). În plus, fenomenul, deși prefigurată în dat, nu este ca atare decât prin el însuși și doar pentru o conștiință în stare să se poziționeze potrivit arătării de sine ca fenomen. Cum această conștiință și fenomenul însuși nu sunt ele însele „date” ca atare, pentru „datul ca dat”, întrucât el intră într-o „evoluție” către fenomen, prin conștiința filosofică, dobândește semnificație *nimicul*. De aceea filosofia este, originar, nu doar o „fenomenologie”, ci și o „meontologie” (rostire despre nimic). Într-un fel, conceptele de dat, fenomen, nimic sunt categorii originare în privința reconstrucției filosofice².

IDEILE FONDATOARE ALE TEORIEI DATULUI

Într-o scurtă lucrare cu titlul *Problema datului*, publicată în volumul *Reconstrucție filosofică* (1943), dar redactată cu mult timp înainte (1925), Mircea Florian a cercetat sistematic conceptul de dat. Din cercetarea în cauză a rezultat nu doar o definiție a datului, ci și un scenariu de analiză a acestuia și, de asemenea, câteva probleme care pot fi investigate în continuarea dobândirii unor rezultate privind datul. De altfel, Florian și-a deschis orizontul de construcție filosofică în așa fel încât conceptul datului să fie continuu semnificativ, chiar dacă în multe contexte ale operei sale nu este vorba direct despre problema acestuia.

În demersurile sale asupra datului, Mircea Florian angajează problematica diferenței dintre filosofie și știință, fiindcă, socotește el, pe de o parte, ambele sunt căi de cunoaștere și au de-a face cu datul, iar pe de altă parte, fiecare consideră datul într-o modalitate proprie. Filosofia lucrează cu datul nemijlocit, pe care îl afirmă și, apoi, îl reconstruiește în diferite configurații. Știința, în schimb, se ocupă de la bun început de un dat mijlocit, recuperând determinații posibile ale acestuia. Problematika diferenței dintre filosofie și știință are, în opera vizată, o semnificație metodologică: ea poate întări diferența dintre datul nemijlocit (al filosofiei) și cel mijlocit (al științei).

fost republicate și în Mircea Florian, *Opere alese*, București, Editura Academiei Române, 2006.)
Idem, *Cunoaștere și existență*, București, Editura Societatea Română de Filosofie, 1939.

² A se vedea, pentru aceste probleme, și lucrarea proprie *Fenomenul și nimicul. Protecțul fenomenologic – concept și aplicații*, București, Editura Paideia, 2005.

Într-un fel sau altul, orice reconstrucție filosofică are de-a face cu problema datului, susține Florian. Mai mult, în perioada modernă conceptul datului a condiționat anumite reconstrucții filosofice. Kant, de exemplu, „recunoaște necesitatea de a primi ca factor inițial al cunoașterii datul, care este la el mai adesea «senzația» și uneori, destul de contradictoriu, chiar obiectul”³. Pentru filosoful român, în schimb, datul este neutral. Aceasta înseamnă că datul nu are de la bun început o anumită „condiție”, o predeterminare, o însușire proprie în afara celei care se confunda cu însuși faptul său de a fi: de a fi dat; el este, pur și simplu, ceea-ce-este: adică *este* dat. Abia preluat ulterior, prin filosofie sau știință, pentru a fi cercetat, el capătă chip, determinare, însușiri care îl contextualizează, un sens, un mod determinat de a fi; dar această ipostază a sa este ulterioară simplului fapt că *el doar este* (datul este, și nimic mai mult). Și tocmai pentru a distinge datul acesta, lipsit de orice determinare, de datul secund (de care se ocupă știința, de exemplu), Mircea Florian îi spune celui dintâi: „dat nemijlocit”, „dat în genere”, „datul ca atare”; desigur, celuilalt îi spune „dat mijlocit”, „dat determinat”.

Scenariul analizei lui Mircea Florian este alcătuit din câteva operații: a) lămurirea, pe de o parte, a raportului dintre dat și gândire și, pe de altă parte, dintre dat și simțuri; b) critica filosofiilor care pornesc de la un dat determinat, interpretat; c) construcția unei filosofii a diferenței dintre datul[ui] ca atare și datul mijlocit. Aceste trei operații au scopul de a pune într-o înțelegere suficientă conceptul datului. Nu este vorba, așadar, de la început, despre o reconstrucție ca atare, cât despre o încercare de construcție indirectă. Urmărind șirul de lucrări ale sale, observăm încercarea, niciodată socotită suficientă, de a reface acest scenariu, mai cu seamă în primele sale două articulații. Cea de-a treia operație nu ocupă un loc anume în operă, deși filosoful are grijă, atunci când prezintă critic anumite puncte de vedere asupra datului, să deschidă orizontul unei reconstrucții a acestuia, propriu-zis filosofică. Cred însă că operația de reconstrucție a datului, în sensul unei filosofii care să aibă ca obiect ceea-ce-este acesta, este continuu amânată; cel puțin până la *Recesivitatea*. În lucrările anterioare avem de-a face numai cu o filosofie care se constituie potrivit scenariului de mai sus, conținând fel de fel de observații asupra datului ce pot fi adunate sub semantica unui concept, fără ca acest concept să devină tema ca atare a demersului, căreia să-i corespundă un orizont de reconstrucție și care să îngăduie, astfel, reconstrucția altor concepte filosofice.

1. ANALIZA PRELIMINARĂ A DATULUI

RAPORTUL DAT-GÂNDIRE ȘI DAT-SIMȚURI

Ambele raporturi sunt anunțate de filosof la începutul studiului despre dat, amintit mai devreme: „... o problemă imperioasă în filosofia contemporană e

³ Mircea Florian, *Problema datului*, în vol., *Opere alese*, p. 241.

lămurirea raportului dintre dat și gândire. Are gândirea facultatea de a depăși datul, de a-l transfigura, de a-i adăugi elemente străine lui, dar proprii gândirii? Sau din potrivă, gândirea este doar determinarea, explicitarea, actualizarea, unui dat individual sau mai puțin general printr-un *dat* mai general, așadar, un proces imanent datului? (...) este datul tot una cu *datul empiric* sau, în alți termeni, este «datul empiric» un simplu pleonasm?⁴ Sunt, desigur, două probleme aici, însă Florian le privește ca aparținând aceleiași spațiu de interogații privind datul, deoarece gândirea și senzația țin de subiect (sunt, într-un mod definitiv, ale acestuia), spre deosebire de problema referitoare la posibila identitate a datului cu ceva din afara subiectului cunoașterii (cu „obiectul”). Pe de altă parte, problema identificării datului nu epuizează interogația ca atare privind relația dintre gândire și dat sau pe aceea dintre simțuri și dat. Este indiscutabil pentru Florian faptul că lumea externă („dătătorul”) și conștiința (primitorul datului) sunt „date în genere”⁵; ele trebuie să fie astfel, pentru că tocmai ele constituie începutul ca atare. Datul în genere, pe de altă parte, trebuie luat în el însuși ca fiind începutul, el cuprinzând, ca genul speciile sale, susține Florian, lumea externă și conștiința. Tezele pe care acesta le susține, în privința problemei anunțate, sunt veritabile principii de construcție filosofică, având astfel mai degrabă o semnificație metodologică. Datul ca atare nu este determinat (este „neutral”); în absența sa, lumea externă și conștiința, ca „specii” ale sale, devin (paradoxal!) date particulare (având funcția de „dătător” și „primitor”); nu poate fi angajată nicio dovadă în sprijinul datului și „existenței”, ele întemeind orice gândire; filosoful trebuie să-și asume ca început al demersurilor sale o idee care, potrivit lui Florian, nu este o prejudecată și nici nu admite prejudecăți: „avem obiecte de cunoscut, avem date”. De ce o asemenea idee nu conține prejudecăți, de ce ea trebuie acceptată, neproblematic, la începutul oricărui demers filosofic, nu constituie obiectul unei clarificări, în textul despre dat. În plus, neutralul dat este, în fapt, „obiect de cunoștință”. Totuși, de unde vine acesta? Cum se face că tocmai el există? Asemenea întrebări, care au nutrit filosofia de la începuturile sale istorice, nu au nicio șansă în demersul lui Florian. Nici întrebarea, cu multă putere pusă în epocă – de ce există mai degrabă ceva decât nimic? – nu capătă vreun sens⁶. Se poate ieși însă din această încrângătură de uimiri acceptând gândul care conduce, cumva, întregul demers, cel despre neutralitatea originară a datului. Din această perspectivă, datul se arată într-o ipostază strict formală, așa încât el pretinde din capul locului o „interpretare”, iar prin aceasta el devine „lume externă” și „conștiință”. În acest sens, poate fi invocat un context din cursul de *Filosofie generală* (1946–1947), unde Florian susține, descriindu-și metoda sa filosofică, numită dedomenologică (*dedomenon*, gr. = dat), că filosofia trebuie să aibă drept punct de plecare enunțul: „datul este dat”⁷.

⁴ *Ibidem*, p. 242.

⁵ *Ibidem*, p. 247.

⁶ Heidegger, *Ce este metafizica?*, în vol. *Repere pe drumul gândirii*, București, Editura Politică, 1988. („De ce este de fapt ființare și nu, mai curând, Nimic?”; p. 51.)

⁷ Mircea Florian, *Filosofie generală*, București, Editura Garamond Internațional, 1995, p. 220. A se vedea și reținerea lui Florian de a folosi expresia *dedomenon* (dat), din *Problema datului*, ed. cit., p. 248.

Ca dat pur și simplu, acesta este nemijlocit; interpretat, el apare ca lume și conștiință. Formula de filosofare a lui Mircea Florian este, legat de aceste idei, *monismul dedomenologic*. Potrivit acestuia, datul, perfect neutral, este începutul ca atare. Apoi, prin determinare – corespunzătoare, în planul construcției filosofice, unor interese teoretice și aprecieri secundare – datul va căpăta un chip: va fi lume, conștiință, apoi, sub această primară condiționare, el poate fi și altceva. Datul mijlocit este întotdeauna „scos” dintr-un dat primitiv. În ordinea cunoașterii, dat mijlocit este noțiunea. De aici am putea accepta ideea că datul nemijlocit este ceva ce se lasă „generalizat” la nivelul noțiunii, că este ceva de ordin sensibil; totuși, nu obiectul senzației (ci un „dat sensibil” diferit de acesta, care, paradoxal, se arată apoi, prin interpretare, în situația datelor mijlocite: senzație și obiect al senzației). Faptul că datul are deja o determinare, că el nu este, deci, neutral, reprezintă una dintre aporiile filosofiei datului a lui Mircea Florian. Așadar, pe de o parte, datul trebuie să fie nemijlocit, iar pe de alta el apare determinat (mijlocit); într-un text din volumul *Reconstrucție filosofică*, el apare astfel: „datul nemijlocit sau «realitatea empirică»”⁸. Așadar, datul ca atare (cel nemijlocit) nu este gândirea și nici obiectul gândirii. El nu se confundă nici cu simțurile, nici cu obiectul acestora, deși el reprezintă, așa cum am constatat mai sus, însăși „realitatea empirică”.

CRITICA FILOSOFILOR CARE PORNESC DE LA UN DAT DETERMINAT

Una dintre neîmplinirile filosofiei, socotește gânditorul român, este aceea că multe dintre filosofiele epocilor trecute și ale celei contemporane pornesc de la un dat mijlocit. În lucrările anterioare *Recesivități*, el identifică modelele de filosofie, curentele filosofice, concepțiile dominante în orizontul filosofic al unei epoci cu reconstrucții ale datului mijlocit. În genere, două sunt variantele de interpretare (determinare) a datului. Acesta apare ori ca fiind din afara lumii (transcendent), ori ca aparținând acesteia (immanent); iar dacă este transcendent, atunci fie ține de subiect, în sensul că acesta, prin conștiința sa – raportându-se la transcendent –, constituie experiența și, în acest fel, instituie însăși realitatea sensibilă (lumea), fie ține de obiect (lume), în sensul că temeiul său (datul însuși) este ceva de dincolo de conștiință, de *physis*, fiind meta-fizic. Prima dihotomie, așadar, pune în evidență două tipuri de concepții filosofice, pe care Florian le are în vedere pentru a le prezenta critic și a-și proiecta propria sa teorie asupra datului⁹. Din a doua dihotomie, aceea legată de explicația transcendentă, urmează, de asemenea, două variante, pe care Mircea Florian le numește cu termeni care denumesc discipline

⁸ Idem, *Directivele unei filosofii autonome*, în vol. *Opere alese*, p. 260.

⁹ „Două sunt modalitățile de raportare explicativă: 1) principiile explicative stau în afară de această lume – explicația transcendentă a lumii și a vieții; 2) principiile explicative sunt chiar în această lume – explicația immanentă sau pozitivă (nu pozitivistă, care e o limitare și o opoziție). Aceasta e marea antinomie ce domină întreaga cugetare occidentală.” *Ibidem*.

filosofice; este vorba despre metafizică, pentru care datumul, ca realitate empirică, este explicat prin recurs la o realitate superioară acesteia (substanță primă, esență etc.), și despre teoria cunoștinței, pentru care principiile explicative ale datumului sunt înseși legile conștiinței (în unele contexte, ale spiritului).

Se ivește acum o problemă, care pare a se restrânge la semnificația unor termeni – este cazul „metafizicii” și „teoriei cunoștinței” –, dar care acoperă, de fapt, o arie mult mai largă, fiind vorba despre felul în care cele două discipline tradiționale erau practicate în prima parte a secolului al XX-lea. În ce situație se aflau, în primele decenii ale aceluși secol, cele două discipline filosofice? Metafizica, prin proiectul fenomenologic pur, husserlian, și prin cel existențial, heideggerian, își construia argumente împotriva-i: i se prescria, metafizicii, un drum care nu mai coincidea cu calea firească a gândirii (cale bătută, potrivit lui Husserl, sau doar proiectată, potrivit lui Heidegger, de către greci, mai cu seamă de filosofii presocratici). Teoria cunoașterii, pe de altă parte, marcată în modul cel mai adânc de două experiențe care păreau divergent orientate, anume filosofia matematicii (ea însăși pe punctul de a trece în două formule aparent contradictorii: filosofie analitică și filosofie continentală) și filosofia de orientare neokantiană, ocupată de „fenomenul” cunoașterii în sens larg, dar tinzând tot mai mult, prin Școala de la Marburg, către un apriorism care să acopere „experiențele” umane lăsate în afara spațiului *Criticilor* kantieni (limbaj, cultură etc.), devenea mult prea largă, cu toate că înlăuntru-i specializările reprezentau un fenomen comun. Mircea Florian gândește însă aceste două discipline în funcție de „determinarea” sub care se află datul în chiar debutul demersului fiecăreia. Sensul ultim al metafizicii și teoriei cunoștinței, așa cum [ele] au fost înțelese de el, îl constituie scoaterea datului din poziția sa firească, adică nesocotirea datului. În urmare, cele două discipline au intrat pe o linie de evoluție care le îndepărtează de un model al filosofiei socotit împlinit de gânditorul nostru. „Și metafizica și teoria cunoștinței apar ca adevărate conspirații împotriva realității sensibile, pe care o reduc la un «fenomen» sau «aparență», dacă nu chiar la iluzie.”¹⁰ Riscul pe care îl prezintă lucrul în modelul celor două discipline filosofice trebuie înlăturat, așa încât datul să capete poziția firească în construcția filosofică, pretinde autorul.

Sunt însă și alte contexte în care Florian preia „critic” alte modele ale filosofiei moderne și contemporane, dizolvându-le în cele trei variante de însușire a unor temeuri reprezentate de datul mijlocit, variante explicative care sunt transcendente sau imanente, cele dintâi luând forma metafizicii sau a teoriei cunoștinței. Un astfel de context, creat de Florian cu scopul de a exprima observații critice asupra modelelor moderne și contemporane ale metafizicii și teoriei cunoștinței, este lucrarea din 1939, *Cunoaștere și existență*. Lucrarea este însă semnificativă și în alt sens: este reconstruită filosofia contemporană în funcție de modalitățile pe care ea le privilegiază în privința problemei preluării „existenței” în

¹⁰ *Ibidem*, p. 261.

„cunoaștere”. Dincolo de nuanța „realist-obiectiv-empirică” a construcției lui Mircea Florian, de altfel prezentă în toate încercările sale filosofice, sesizăm efortul de a sistematiza mulțimea de idei, probleme, soluții, teorii, concepții, viziuni despre raportul dintre existență (însuși datul, potrivit lui Florian) și cunoaștere.

PROIECTUL UNEI FILOSOFII A DIFERENȚEI DINTRE DATUL CA ATARE
ȘI DATUL MIJLOCIT

Ideea despre diferența dintre datul nemijlocit și datul interpretat funcționează, la Florian, mai degrabă formal, în sensul unei precizări regulative. De fapt, întreaga sa construcție filosofică, chiar și în segmentele sale critic-istorice, trebuie interpretată din perspectiva acestei veritabile reguli de metodă. Ideea în cauză are, cumva, și un statut propriu-zis „teoretic”, ilustrând anumite angajamente ontologice ale construcției filosofice în care apare. În privința aceasta, lucrurile nu sunt suficient de clare, dat fiind faptul că Florian deseori conduce datul nemijlocit către o anumită interpretare a sa, susținând, de exemplu, așa cum am mai spus, că datul este însăși realitatea empirică. Metodologic, însă, ideea acestei diferențe este funcțională de la un capăt la altul al operei; cred că este valabilă, în acest registru, chiar și pentru filosofia recesivității, ultimul moment al operei lui Mircea Florian. Trebuie, așadar, să admitem această dublă perspectivă asupra ideii despre diferența dintre datul în genere și datul particularizat, acceptând, de asemenea, o preeminență a celei dintâi. Pe de o parte, ideea cu rol de început pentru teoria datului se referă tocmai la poziția originară a datului ca atare: acesta „premerge oricărei determinări secundare”¹¹. Dar, pe de altă parte, se adaugă și în aceste împrejurări o motivație metodologică: particularul – în zona căruia Florian plasează și conștiința, și lumea externă – nu poate fi lămurit altfel decât pe temeiul „postulării” datului nemijlocit. Acesta, aflat în început – și ca început – nu poate primi vreo dovadă; dimpotrivă, orice dovadă, pentru orice fapt determinat, așadar și pentru particularele amintite, se va sprijini pe datul nemijlocit. Ideea din urmă dezvăluie însă un aspect metodologic al demersului despre dat: acesta, chiar gândit „fără prejudecăți”, apare ca fiind determinat; căci, aflându-se la început, el este ca început; desigur, mai departe, el trebuie asumat astfel, ca „început”: originaritatea ține ea însăși de determinare.

Oricât de mult încearcă Florian să ferească datul în genere de orice determinare (lăsând la o parte faptul că și generalitatea constituie o determinare), până la urmă acesta va fi ipostaziat empiric, deși, raportat la intențiile de protejare a datului nemijlocit, foarte clare și urmate cu acribie de autor, ceea ce se produce constituie un paradox. „Filosofi, singurul «început» lipsit de prejudecăți e: «avem obiecte de cunoscut, avem date» (subl.n.)”¹². Prin urmare, datul ca atare este *obiectul*; dar cu ce îl *cunoaștem*? Fiindcă „avem” date (este vorba de subiectul

¹¹ Idem, *Problema datului*, p. 247.

¹² *Ibidem*, p. 248.

cunoașterii, el are „datele”), prima priză a subiectului cu *datul-obiect* se realizează prin sensibilitate. Ajungem astfel la ceea ce semnalăm mai devreme: pentru Mircea Florian, datul, fie acesta gândit ca nemijlocit (și protejat prin precizări regulative), este, totuși, „realitatea empirică”, altfel spus, *obiectul dat* simțurilor. Desigur, din această perspectivă, construită de filosof împotriva propriilor reguli stabilite pentru protecția datului ca atare, acesta apare și mai clar determinat, interpretat, fiind identificat cu percepția (și reprezentarea). Noțiunea va fi, sub această condiție a identității sensibile a datului ca atare, un dat mijlocit, a cărui caracteristică esențială este aceea de „amplificare ipotetică” a datului nemijlocit. Noțiunea nu este decât o amplificare *ipotetică* a percepției. Prin funcțiile sale, noțiunea stabilește un orizont de interpretare a datelor nemijlocite; căci „datul conchis sau mijlocit nu depășește radical datul nemijlocit”¹³. În plus, un dat mijlocit sau conchis poate deveni nemijlocit (!), susține autorul. De fapt, este vorba despre dubla poziționare a unui dat în funcție de „subiect”. Astfel, lumea materială poate fi dată și mijlocit (generalizările asupra unor date), dar și nemijlocit (în percepție). La fel și lumea sufletească: sufletul propriu este dat nemijlocit, cel străin, desigur, mijlocit.

Observațiile ultime se explică, așa cum precizăm, pe baza unei schimbări de perspectivă, prin care datul ca atare își iese, cumva, din propriul concept, devenind opusul său, ca „realitate empirică”. Acceptând aceasta, este de înțeles ideea lui Florian că datul mijlocit are nevoie de noțiune, adică de un general produs de conștiință. În ultimă instanță, gândind în modelul unui empirism cu angajamente ontologice, putem fi de acord cu faptul că „datul mijlocit, «dedus» sau «indus», nu ne revelează *calități*, proprietăți, absolut nouă, ci numai amplifică sau simplifică pe cele vechi. Prin gândire nu vom ajunge niciodată la noi calități, ci doar la o nouă constelație a celor vechi, constelație întovărășită de o ipoteză”¹⁴. În șirul de idei care alcătuiesc teoria datului, apare din nou o schimbare de perspectivă: Florian pune la un moment dat problema relației dintre suflet și trup. De fapt, el revine și la conceptul datului nemijlocit, la forma sa propusă inițial. Astfel, într-un asemenea nou context, găsim ideea că relația sufletului cu trupul este un dat nemijlocit (doar „natura” sa urmând să devină un dat mijlocit)¹⁵. Punerea în discuție a acestei relații redeschide discursul către problema datului. Totodată, însă, este vorba, ca de fiecare dată când este pusă această problemă, și despre o închidere a discursului în toposul unor paradoxuri, fiindcă ceea ce i se atribuie datului originar îl particularizează pe acesta, îl prinde în forme care nu ar trebui să-i fie proprii, în măsura în care el și-ar putea păstra nemijlocirea. Redeschiderea acestei probleme readuce însă teoria datului în spațiul regulilor de construcție ontologică.

¹³ *Ibidem*, p. 252.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 253–254.

¹⁵ „Ca tot ce e sufletească, și raportul sufletului cu propriul corp e observat nemijlocit, e dat direct fiecăruia.” *Ibidem*, p. 254.

Florian vorbește despre veritabile „caracteristici” ale datului nemijlocit. Prima dintre ele este unitatea; este vorba despre un fel de unitate sintetică, în mod necesar gândită în termeni de originaritate ontologică. Dar, de fapt, orice dat, chiar și cel mijlocit, reprezintă o *unitas multiplex*. Apoi, datul posedă o formă („configurație”, „structură”), aceasta fiind a doua sa caracteristică. Și în al treilea rând, datele participă la o ordine de necesitate; tocmai de aceea, susține Florian, ordinea pe care cunoașterea o propune în legătură cu datele nu este a conștiinței, ci a datelor înseși. Noțiunea de experiență, socotește el, trebuie reformată, pentru că situația în care ea se află admite ideea despre activitatea conștiinței, a gândirii, a spiritului, idee falsă în mod absolut: „Spiritul nici nu «sintetizează», nici nu analizează; unirea și deosebirea sunt pregătite, sunt preexistente. Activitatea sintetică a conștiinței nu e un dat nemijlocit, ci unul «mijlocit»; mijlocit fictiv, căci mijlocirea nu are rădăcini directe în datele nemijlocite”¹⁶. Totuși, conștiința poate face ceva „activ”: intuiește generalul, care, din această perspectivă, este, și el, un dat nemijlocit (sau o „parte” a acestuia). Modelul de filosofare al lui Florian trece de la ipostaza sa de „empirism ontologic” la aceea de „realism epistemologic”, ambele formule semnaland mai degrabă mulțimea de paradoxuri și de schimbări de perspectivă proprie teoriei datului.

2. DATUL CA DUALITATE RECESIVĂ

FORMALITATEA DEMERSULUI DESPRE DATUL RECESIV

Cu lucrarea *Recesivitatea ca structură a lumii*, opera lui Mircea Florian pare a se deschide către probleme noi. Planul unei filosofii a categoriilor era, se pare, demult în intențiile filosofului, iar angajamentele ontologice ale construcției sale filosofice, continuu amânate, se aflau, cumva, în legătură cu proiectul categorial. Se înțelege aceasta din cuvintele filosofului, care, la începutul lucrării, după câteva precizări privind sarcinile filosofiei ca „disciplină fundamentală” pentru cunoaștere, susține că „opозиția nu este opera gândirii abstracte, ci este un dat primordial de care este saturată realitatea, o posesie originară a concretului care se înfățișează ca o unitate de opозиții”¹⁷. Prin urmare, opозиția recesivă nu este o construcție arbitrară a minții, ci un fapt de realitate, pe care gândirea este, cumva, constrânsă să-l preia, prin actul cunoașterii.

Întrucât opозиțiile sunt de mai multe feluri, Florian formulează câteva criterii de diferențiere a speciilor acesteia, mai bine zis, a recesivității de celelalte specii ale opозиției. Ținta sa, lucrând astfel, este de a fixa însușirile opозиției recesive îndeosebi prin raportare la două specii opozitive față de care ea pare a fi foarte apropiată:

¹⁶ *Ibidem*, p. 255.

¹⁷ Idem, *Recesivitatea ca structură a lumii*, I, București, Editura Eminescu, 1983, pp. 45–46. De asemenea, „Recesivitatea este disimetria constitutivă a lumii”. Idem, *Recesivitatea ca structură a lumii*, II, București, Editura Eminescu, 1987, p. 398.

contradicția și contrarietatea. Desigur, un demers asupra opoziției nu poate porni decât de la Aristotel, care a construit o veritabilă teorie asupra acesteia. Patru sunt, cum se știe, speciile de opoziție stabilite de el: relația (relativii), contrarietatea (contrarii), privația, contradicția. Lucrând după modelul filosofiei timpului, care, pe baza inventarierii unor asemănări între unele modalități ale opoziției, reducea relația și privația la celelalte două tipuri opozitive, Florian se concentrează pe problema diferențierii tipului opozitiv recesiv de cel contrar și de cel contradictoriu¹⁸. Pe scurt, el consideră că, în cazul contradicției, cei doi termeni pier în sinteza lor, dacă nu cumva unul dintre ei, datorită luptei neostoite pe care o au de purtat, nu este distrus de celălalt. Oricum, termenii inițiali nu au o identitate stabilă. Spre deosebire de aceasta, opoziția recesivă constituie o opoziție originară, care păstrează termenii într-o identitate funcțională, cu toate că ei sunt inegali, unul fiind dominant, celălalt, recesiv.

Din perspectiva egalității de putere dintre termenii unei opoziții, dualitatea recesivă, ai cărei termeni sunt inegali, se deosebește fundamental și de contrarietate: un tip de opoziție ai cărui termeni au aceeași putere, iar unitatea lor nu este originară, aceasta fiind cauza pentru destrămarea ei accidentală. „Ori de câte ori termenii opuși pot fi legați, contradicția face loc contrarietății, în sfârșit că ori de câte ori termenii opuși sunt legați *in mod necesar* contrarietatea devine contrarietate recesivă care exprimă o structură generală a lumii.”¹⁹ Fiind astfel, recesivitatea se află în zona profundă a realității, structurând „cosmosul” (lumea). Fragmentul citat mai sus îngăduie ideea că recesivitatea este o specie de contrarietate. Dar, de fapt, acestea două, împreună cu contradicția, sunt specii ale opoziției, cea recesivă fiind cea mai profundă (fiind, de fapt, un fel de lege structurală a realității). Fiecare relație opozitivă deschide un orizont propriu de realitate. Contradicția, de exemplu, punând în opoziție mai degrabă judecăți, are drept domeniu de valabilitate cunoașterea; contrarietatea, reprezentând o structură bipolară, așadar echilibrată, domină orizontul valorii; recesivitatea este dominantă în existență (*kosmos*, lume), deși are o puternică semnificație și în orizontul cunoașterii.

Ideea poziției privilegiate a opoziției recesive în realitate este întărită, de Mircea Florian, prin ideea după care datul însuși este structura recesivă: „Structura universală a datului este relevată de *dualitatea recesivă*, adică de existența a doi factori opuși, dar legați *necesari*, din care unul domină pe celălalt, care totuși păstrează o semnificație superioară. Dualitatea recesivă acordă o compensație factorului secundar, subordonat, recesiv”²⁰. Raportat la întregul operei, această idee constituie temeiul unei continuități între teoria datului și filosofia recesivității. Am putea gândi, pornind de aici, că această operă are o problemă fundamentală, una care revine pentru a deschide continuu linii de discurs, chiar orizonturi teoretice; desigur, este vorba de problema datului.

¹⁸ „Rămân dar ca expresii tipice ale opoziției: contrarietatea și contradicția.” *Recesivitatea*, I, p. 47.

¹⁹ *Ibidem*, p. 79.

²⁰ *Ibidem*, pp. 55–56.

Subiectul termenilor recesivi conduce demersul către o veritabilă logică. E drept, nu este vorba despre un demers strict formal, precum cel pretins de logica propriu-zisă; cu atât mai puțin despre unul formalizat sau simbolizat. Totuși, în genere, demersul lui Florian este formal, nu „material”, adică interpretativ, realizat în urma preluării unor sensuri determinate de către termenii săi, dincolo de stabilirea sensurilor lor de principiu, așadar formale, adică dincolo de fel de fel de precizări regulative. Formalitatea demersului său se constată: a) la nivelul termenilor, ca *inventar al categoriilor recesivității*; b) în privința raporturilor stabilite între categoriile recesive și alte tipuri de relații categoriale opozitive (contrarietatea și contradicția), ca *logică a noțiunilor recesive*; c) în legătură cu aspectul tehnic al demersului, ca *metodă a dedomenologiei recesive*; d) la nivelul semnificației ultime a demersului, ca *ontologie formală de tip recesiv*.

În prezentarea acestor patru aspecte ale demersului formal al lui Mircea Florian pe tema recesivității, se cuvine a preciza că nici unul dintre aceste aspecte nu este împlinit, desăvârșit, încheiat, sfericizat, nici strict formal, nici prin „interpretare”, „realizare” a schemei formale. Rămânerea în această stare de proiect a celor patru aspecte ale demersului formal pe tema recesivității se datorează, cred, și accentului critic, căruia Florian îi acordă întotdeauna un spațiu peste măsură; de fapt, nu accentul critic ca atare contribuie la această stare de lucruri, cât distribuția lui prin toate locurile socotite semnificative de el, distribuție pusă, de regulă, în tiparul unei înșiruirii de concepții care ilustrează un punct de vedere asupra subiectului deschis discuției. De la Kant încoace, experiența critică nu mai are ca obiect primar teoriile, cât gândirea însăși, alături, e drept, de „gândit” (care poate lua și forma unor teorii); demersul critic, așadar, se întoarce către ceea ce-i constituie lui însuși originea: gândirea. Florian zăbovește îndelung asupra teoriilor referitoare la un anumit subiect, își exersează erudiția, dar alocă efort interogativ sub măsura potrivită propriului demers constructiv. De asemenea, el a crezut cu tărie în posibilitatea gândirii de a clarifica doar, nu de a crea, „produce”, ea însăși ceva; gândirea nu este constitutivă, susține el; ea doar re-cunoaște ceea ce se află deja în „existență”. De aici, poate, forma circulară a demersurilor sale: de la poziția critică față de unele teorii despre un subiect, către proiectul unui demers propriu, neîmplinit, înapoi la poziția critică față de alte teorii despre același subiect. Totuși, cele patru aspecte amintite mai sus, veritabile articulații ale filosofiei recesivității – ale filosofiei datului ca structură recesivă –, sunt schițate și au o anumită identitate filosofică. Despre aceasta va fi vorba mai departe.

INVENTARUL CATEGORIILOR RECESIVITĂȚII

Imediat după apariția lucrării *Recesivitatea ca structură a lumii*, au fost observate îndeosebi virtuțile demersului. Editorii, de exemplu, vorbeau despre un „adevărat testament filosofic al gânditorului român”²¹. Totuși, chiar în *Prefața* sa,

²¹ N. Gogoneață și I.C. Ivanciu, *Studiu introductiv*, în vol. Mircea Florian, *Recesivitatea ca structură a lumii*, I, ed. cit., p. 7.

gânditorul indica el însuși anumite neîmpliniri ale demersului propriu, semnalând mai întâi faptul că nu a reușit să adâncească analiza, așa cum s-ar fi convenit, în cazul fiecărui cuplu recesiv, și nu a ordonat „deductiv” categoriile cuplurilor recesive: „Am luat ca principiu de ordonare o vagă afinitate de conținut și de aceea expunerea a rămas «rapsodică»”²². Tocmai acest fapt constituie un motiv pentru a separa inventarul categoriilor recesivității de logica propriu-zisă a noțiunilor recesive. Procedând astfel, i se face dreptate filosofului; totodată capătă independență și demersul prin care se încearcă refacerea unei logici a noțiunilor (categoriilor) recesive, logică „exterioară”, din motivul arătat mai sus. Formal, ea stabilește înțelesuri ale termenilor prin operația definiției, formulează reguli ale raportării noțiunilor în cadrul „antitezei recesive” și reguli de lucru cu noțiunile recesive, apoi legi de instituire și de aplicabilitate a termenilor corespunzători acestora (adevărate reguli de corectitudine logică), formulează principii (contrazicându-le pe cele din logica tradițională), apoi scheme de raționare cu aceste categorii ale recesivității, ținta sa principală fiind diferențierea opoziției recesive de orice alt tip de opoziție.

Toată această discuție despre inventarul categoriilor recesivității trebuie înțeleasă nu doar pe temeiul unei interpretări a recesivității, care se pune la cale în contextul de față, deși acest temei poate fi suficient pentru ea, ci, în acest caz, chiar pe baza observației lui Mircea Florian, citată mai devreme, referitoare la „expunerea rapsodică” a categoriilor. Așadar, gânditorul însuși a precizat că putea așeza într-o ordine deductivă, asemenea deducției transcendente kantiene, de exemplu, prezentarea categoriilor recesive; mai mult, această ordine ar fi convenit în mai mare măsură categoriilor înseși. Trebuie totuși făcută observația că Florian nu a împărțit vre-o afinitate cu metoda transcendentă; a criticat-o deseori, pentru că prin ea ar fi sacrificată realitatea, conștiința devenind o sursă de realitate.

Categoriile recesive trebuie să aibă un loc printre sistemele categoriale din istoria filosofiei, pretinde autorul. În *Aspect fundamental* se afirmă: „În cadrul logicii aristotelice recesivitatea se situează ușor sub titlul *postpredicamentelor*”²³. Este vorba despre noțiuni pe care Aristotel nu le socotește categorii, neregăsindu-se pe nici una dintre listele sale (nici pe cea extinsă din *Categorii*), numite cu termenul notat mai sus de medievali și în rândul cărora avem: opușii, anterior-posterior-simultan, mișcarea (naștere, dispariția, creștere descreștere, alterare, schimbarea locului)²⁴. În contextul menționat, Florian se referă la recesivitate în genere, nu la fiecare categorie recesivă. Așezarea recesivității la nivelul postpredicamentelor sugerează două lucruri: întâi, faptul că recesivitatea este gândită autonom față de categoriile sale, apoi că acestea din urmă sunt categorii propriu-zise (*predicamente*, nu *postpredicamente*, numite în unele contexte *antepredicamente*).

Consecința acestui mod de concepere a categoriilor recesivității este inventarul lor, ceea ce înseamnă: o listă care cuprinde termeni așezați în cupluri,

²² Mircea Florian, *Prefață* la vol. *Recesivitatea*, I, p. 41.

²³ *Recesivitatea*, I, p. 74.

²⁴ *Ibidem*, p. 75.

fără să existe o regulă de așezare într-o ordine anume a lor și fără să existe o regulă de limitare a numărului categoriilor, la un minimum sau un maximum. Ceea ce rezultă este, așadar, un inventar cu termeni care oricând poate fi multiplicat sau, impunând anumite reguli, diminuat. De altfel, Aristotel însuși, atunci când propunea lista „mare” a categoriilor din lucrarea omonimă, nu formula și o regulă de sistematizare referitoare la cuprinderea sistemului. E drept, Aristotel s-a referit la această problemă în mai multe locuri ale operei sale și putem găsi anumite „rațiuni” de ordonare a categoriilor din sistemul său. Modelul gânditorului român nu îl constituie, în problema categoriilor, doar Aristotel; el se raportează și la tabela categoriilor a lui Kant și, de asemenea, în multe dintre lucrările sale, la tabele categoriale ale unor filosofi contemporani, preferați fiind: Johannes Rehmke (profesorul său de la Greifswald), Nicolai Hartmann, Harald Höffding, printre alții.

Mircea Florian discută 40 de cupluri recesive în cele două volume ale *Recesivității*. Desigur, ele pot fi sistematizate, grupate, ordonate. De altfel, au fost avansate astfel de propuneri²⁵. Găsim în inventarul lui Mircea Florian cele mai importante și întrebuințate concepte din istoria filosofiei, concepte ale ontologiei (multiplu–unu, existență–neant), ale cosmologiei (compus–simplu, eterogen–omogen), ale metafizicii (finit–infini, timp–eternitate), ale teoriei cunoașterii (a posteriori – a priori, rațional–irational), ale antropologiei (animal–om, acțiune–cunoaștere), ale eticii (determinism–libertate, optimism–pesimism), ale politologiei (individ–societate, conducători–intelectuali) etc., așezate în cupluri potrivit unei logici a noțiunilor recesive, ale cărei elemente vor fi prezentate mai departe.

LOGICA NOȚIUNILOR RECESIVE

Logica se definește, tradițional, printr-un corpus de reguli privitoare la corectitudinea gândirii. De aici, dubla sa funcție: a) *teoretică*: trebuie cunoscut, în vederea formulării anumitor reguli, materialul noetic, întâi sub aspect formal (forme ale gândirii, relații între acestea, modalități de activare a lor etc.), apoi și de conținut (ierarhia regulilor, principii logice, priza față de real a formelor logice, adevărul); b) *pragmatică*: trebuie evaluate sub raportul corectitudinii (strict formale, pe de o parte, „ontologice”, pe de alta) rezultatele actelor de gândire (ale „gânditului”, cu un termen al lui Florian) și chiar proiectate situații de aplicare a regulilor în vederea obținerii unor rezultate noi în cunoaștere (condiționate de la bun început prin reguli). Orizontul activității umane care găzduiește logica, pentru ca aceasta să-și exerseze funcțiile, necesare, cumva, chiar elementelor acestui orizont, este, desigur, cunoașterea.

La Mircea Florian, problema cunoașterii este fundamentală, chiar dacă uneori demersul său capătă semnificații ontologice, cosmologice, antropologice etc. Pe de

²⁵ A se vedea A. Michiduță, *Filosofia recesivității*, Craiova, Editura Aius, 2009; cap. IV și V.

altă parte, „logicul își impune prezența pretutindeni, el este coextensiv culturii sau oriunde există expresie lingvistică, limbaj”²⁶. Așa încât, este firesc să ne așteptăm să găsim, în opera sa, o logică în poziția de fundament al teoriei cunoașterii. Chiar dacă – sau, poate, mai cu seamă pentru că – în cursurile de logică, el proiectează o logică de tip ontologic²⁷. Cursurile de logică au fost ținute în prima parte a anilor '40 și, potrivit felului foarte sistematic de a preda al autorului, aceste cursuri pot fi socotite adevărate rezultate ale unor cercetări în domeniu. De asemenea, Florian a conceput o prezentare și o lămurire a *Organon*-ului aristotelic, pe care l-a și tradus, fiind nu doar familiarizat cu problematica logică, ci arătându-se drept bun cunoscător al logicii clasice și interesant comentator al unor aspecte problematice ale acesteia. I-a fost aproape și așa-numita „logică dialectică”, de care se ocupă și în scopul simplei prezentări, dar și în acela al delimitării, față de ea, a logicii noțiunilor recesive. Dincolo însă de toate aceste fapte, care confirmă numai buna cunoaștere a unui domeniu necesar filosofiei, aflăm, în contextul discuțiilor despre datul recesiv, o logică a noțiunilor, interesantă nu atât sub aspect strict formal, cât în privința implicațiilor sale în demersul filosofic propriu-zis. Contextele principale de construcție a logicii noțiunilor recesive sunt: *Aspect fundamental*, adică introducerea la *Recesivitatea ca structură a lumii*, și *Concluziile* la această lucrare. Totuși, dat fiind interesul lui Mircea Florian pentru logica noțiunilor, în cel de-al doilea și al treilea *Curs de logică*, ținute în anii universitari 1941–1942 și 1944–1945, avem un fel de propedeutică la *Recesivitatea*, adică regulile unei logici a noțiunilor opozitive, în limitele căreia Florian va așeza mai târziu logica noțiunilor recesive, cea din contextele amintite mai devreme.

S-ar cuveni acum un scurt comentariu legat de formula pe care o prefer pentru a numi logica lui Mircea Florian: „logica noțiunilor recesive”. Cu atât mai mult cu cât editorul *Cursului de logică III* numește acest curs „Logica recesivității”, susținând, în „Introducerea” la volum, dar și în alte împrejurări, că este prezentă o logică a recesivității ca atare în opera lui Florian. Rezervele mele față de formula din urmă țin de două serii de motive: a) unele se sprijină pe inventarul problemelor puse de filosof în acest curs de logică. Alături de o parte introductivă, în care discută despre „declinul spiritului critic” și despre preconcepțiile de înlăturat în privința „ideilor cardinale în logică”, găsim probleme pe care orice logică a noțiunilor (termenilor) le pune: „teoria noțiunii”, „felurile de noțiuni”, „raporturile dintre noțiuni”, „termenii transcendențiali”, „definiția”. La sfârșitul introducerii la acest curs, Florian prezintă o „împărțire a logicii” în care „teoria noțiunii” ocupă un anumit loc, fără a acoperi întreaga tematică a științei logicii. Toate discuțiile pe care filosoful le inițiază aici, multe dintre ele în notă originală, atât cât este posibilă originalitatea în astfel de împrejurări, când sarcina

²⁶ Mircea Florian, *Logica recesivității (Curs de logică III)*, Craiova, Editura Aius, 2006, p. 54.

²⁷ *Ibidem*, 2. „Idei cardinale în logică. Preconcepții de înlăturat”.

principală este aceea de lămurire a conținutului unei discipline bine constituite, nu depășesc scopul clar formulat, acela de prezentare a logicii noțiunii și de întărire a ideii după care logica este „o situație inevitabilă, fiindcă ea nu e știința gândirii, a unui proces real, ceea ce ar face din ea o disciplină psihologică, ci este știința gânditului, disciplină ontologică”²⁸; b) a doua serie de motive se întemeiază pe constatarea că ponderea elementelor formale în demersurile „logice” ale lui Florian este foarte mică în comparație cu cea a elementelor de conținut, prezentate, în *Cursul* amintit, în sensul de a reface problematica unei discipline (logica), pe un segment al ei (noțiunea), iar, în celelalte două contexte amintite mai sus, pentru a legitima un demers propriu-zis filosofic, acela de construcție a filosofiei recesivității. O corecție posibilă la aceste observații ar putea veni dinspre ideea lui Florian despre logică: aceasta este o disciplină ontologică: „în logică, întocmai ca în celelalte științe și în viață, se cuvine să avem grijă în prima linie de fapte, de existențe, nu de așa numite forme sau legi ale gândirii”²⁹. Logica, spune el, nu este o „știință formalistă”, ci una „ontologică”. Totuși, logica este o „formulă” de constrângere a *logos*-ului în „forma” sa, iar încercările (reușite) de scoatere a *logos*-ului din constrângerea formală ar trebui să primească alt nume decât cel de logică. Oricum, modul de tematizare a problemelor de logică, neintrând în „forme”, la Florian, capătă „calitatea” de teorie.

Dacă urmărim însă liniile de mișcare a referirilor la problemele de logică, în cursuri și în celelalte două contexte amintite mai devreme, observăm că Florian, chiar dacă lucrează sub constrângerea unor rosturi ontologice, are continuu în vedere problemele dintotdeauna ale logicii; e drept, pune altfel accentele și stabilește soluții „ontologice” pentru ele. Până la urmă, această „logică” este o ontologie a datului, a cărei problemă Florian o tematizează ca de obicei: contextualizând-o istoric-filosofic, pentru a semnală, critic, neîmplinirile de până acum ale abordărilor problemei în cauză, reiterând apoi câteva idei despre dat ca început absolut, „realitate” originară, asupra căreia nu trebuie să intervină nicio uimire – cum ar fi, de exemplu, uimirea că datul *este*, totuși, ceva, sau pentru că el *este*, pur și simplu – întrucât o asemenea „aplicație” asupra sa l-ar scoate din sine și l-ar transforma în ceva determinat. Mircea Florian nu consideră reconstrucția filosofică a datului ca fiind posibilă; doar într-un moment ulterior dăruirii datului ca atare am putea vorbi despre reconstrucție. Luat astfel, nu cumva acesta rămâne în afara conștiinței cunoscătoare, asemenea lucrului în sine kantian? Desigur, lipsit de șansa acestuia din urmă de a intra într-o relație cu facultatea de cunoaștere și, cu ajutorul acesteia, de a deveni „fenomen”; iar ca fenomen să-l protejeze pe cel din care pro-vine (lucrul în sine) de orice semnificație ontologică și epistemologică. Datul lui Florian, spre deosebire de lucrul în sine kantian, deși se află în afara oricărei pre-luări sau „tematizări”, nu-și pierde nicio funcție sau semnificație

²⁸ *Ibidem*, p. 55.

²⁹ *Ibidem*, pp. 56–57.

ontologică și epistemologică. Într-o asemenea perspectivă de înțelegere a datului, logica nu face altceva decât să confirme faptul originar al datului ca dat: ca dat de experiență, logica intervenind nu pentru a judeca sub aspectul formei fel de fel de gânduri – de a se referi la procesul gândirii –, ci de a prinde generalul din „obiectul” dat sensibil. Gândind pe formula realismului aristotelic, după care generalul se află în individual, Florian socotește că logica trebuie să lucreze în acest sens, al prinderii generalului din datul sensibil, acesta din urmă fiind întotdeauna mai bogat decât îi apare el sensibilității: conținând generalul („trecut” în noțiune), alături de individualul ca atare (direct pre-luat de simțuri).

Dar dacă lucrurile stau astfel, cum mai poate datul originar să-și păstreze genuitatea, originaritatea? Pre-luat de simțuri, el se arată ca dat pur și simplu; totuși, într-o asemenea ipostază, el nu mai este dat ca atare, ci dat empiric; la Florian, identitatea acestor doi termeni constituie o tensiune teoretică, pe care autorul o adâncește prin ceea ce susține în contextul logicii noțiunilor recesive, anume că logica prinde generalul noțional din datul ca atare. Încă o dată: dacă este dat nemijlocit, atunci: a) ori rămâne în afara oricărei preluări, ca un absolut care interzice orice acces către el, ceea ce ar corespunde mai degrabă unei condiții de tipul idolului; b) ori trece în altceva decât sine, rămânând astfel un simplu termen de asigurare a valabilității actelor de cunoaștere, așa cum se întâmplă cu lucrul în sine kantian; c) ori, desigur, ca absolut, este trecut în regimul unei reconstrucții, conștiința pre-luându-l în vederea oglinzirii sale, dar în așa fel încât el să fie de-o seamă cu aceasta; și, se-nțelege, conștiința, de-o seamă cu el. Datul nemijlocit al lui Mircea Florian rămâne la condiția de idol, oricât de rațională ar fi calea aleasă de autor pentru a-l lămurii. În proiectul de logică a noțiunilor din *Cursul de logică III*, deși tema datului nu este părăsită, așa cum nu este abandonată nici această, să-i spunem, *idologie*, capătă semnificația cea mai clară ideea după care legea logică fundamentală este determinațiunea, legea determinației. Acest fapt luminează însăși forma de construcție filosofică a lui Mircea Florian în această încercare a lui de a reforma logica: este vorba mai degrabă de un „determinism”; desigur, de un determinism logic.

În partea introductivă a *Cursului de logică III*, sunt formulate câteva „idei cardinale” ale logicii, așa cum o înțelege filosoful recesivității: a) logica este inevitabilă; b) logica se constituie ca știință veritabilă și ajută la constituirea celorlalte științe numai în măsura în care gândirea nu este creditată drept activitate de creare sau prelucrare a „obiectului”; c) logica denunță „inflațiile teoretice” legate de cuplurile subiect–obiect, adevăr–eroare, afirmație–negație. Prin aceste trei idei, Florian își propune o reformă a logicii, care se poate concentra în ideea că facultatea de cunoaștere nu-și creează obiectul, nici nu-l prelucrează, ci ea doar clarifică ceea ce deja se află în obiect. Se înțelege ușor, din cele spuse, că logica este mai degrabă o disciplină ontologică.

Dar cele trei idei aparțin unui orizont aporetic deschis, de asemenea, și dinspre alte proiecte filosofice ale sfârșitului de secol XIX și în sec. al XX-lea: este

vorba despre orizontul relației logic-lingvistic³⁰. Tocmai în acest sens Florian susține că legile fundamentale ale logicii – cele trei principii ale logicii tradiționale: identitatea, noncontradicția și terțul exclus – sunt, de fapt, legi ale comunicării, „ale exprimării gânditului, sunt norme ale unei corecte comunicări a gândurilor, însă, firește, având rădăcini în natura lucrurilor”³¹. *Veritabilul principiu al gândirii* – gândirea fiind o facultate care nu poate depăși faptele – este „legea determinației”, care constă în aceea că logica determină, spunând cum este „obiectul” (o anumită existență). Ideea este reluată în „Concluzii” la *Recesivitatea*, II: „Nimic nu este alb și roșu «în același timp și sub același raport»; ca atare și ei ar putea fi considerați ca termeni contradictorii, pe temeiul celui mai general principiu al lucrurilor și al gândirii lucrurilor – *principiul determinării*. Potrivit acestui principiu, tot ce este dat are o proprietate, are un fel de a fi, care exclude orice altă determinare”³². Relațiile cele mai semnificative pe care le presupune această lege a determinației, fundamentală pentru logică, sunt, desigur, *relații de determinare*. Întrucât actul determinării presupune, la rândul-i, „cel puțin două date”, Florian vorbește despre „multiplul în unitate” (care nu este altceva decât relația dintre două noțiuni aflate în raport de ordonare, după cum le gândește filosoful recesivității) și „multiplul în relație” (de fapt, relația dintre două noțiuni aflate în raport de opoziție), date care sunt cercetate de logică, în vederea determinării lor. Desigur, este vorba despre date generale, despre un fel de prototipuri ale „datelor”. De aceea, Florian socotește că *multiplul, fie în unitate, fie în relație, constituie adevărata structură logică*. Întrucât logica nu este o știință „formalistă”, ci ontologică, nu mai pot fi acceptate drept forme logice noțiunea, judecata și raționamentul, apoi alte „forme” ale gândirii care sunt, în ultimă instanță, doar „cadre subiective impuse faptelor”, ca în logica anterioară; și mai cu seamă trebuie modificat radical înțelesul termenului „formă”. În schița de logică a lui Mircea Florian, *formele logice reprezintă „notele cele mai universale ale obiectelor, sunt structura lor cea mai generală”*³³. În acest proiect sunt referiri succinte și la noțiune, judecată și raționament. *Noțiunea* este elementul epistemologic echivalent universalului ontologic. Acesta din urmă se află în lucruri, în date, iar noțiunea îl exprimă. Tocmai de aceea, odată cu preluarea individualului, prin simțuri, este preluat și universalul ca noțiune, prin gândire; ceea ce înseamnă că noțiunea ține de experiență, înțeleasă de Florian într-un sens foarte larg, care acoperă întreaga sferă a cunoașterii. Noțiunea, așadar, are o relație anume cu obiectul, mai bine zis cu universalul din dat. Iar dacă luăm în calcul și cuvântul (termenul) prin care o exprimăm, ea reprezintă, susține Florian, obiectul sau datul în relația sa cu un cuvânt; ea este, de fapt, sens. Acesta, prin urmare, nu

³⁰ Pot fi amintite contribuțiile lui Frege pe această temă și polemica sa cu Husserl; de asemenea, programul logicist al Școlii matematice de la Cambridge, pus la punct de Russell și Whitehead.

³¹ *Logica recesivității*, ed. cit., p. 58.

³² Idem, „Concluzii”, în *Recesivitatea*, II, p. 433.

³³ *Logica recesivității*, ed. cit., p. 61.

este ceva alăturat noțiunii, nici ceva confecționat arbitrar de conștiință. Exprimând datul, și fiindcă acesta apare ca multiplu în unitate și multiplu în relație, noțiunile vor fi și ele, în mod determinant pentru logică în genere și pentru cunoaștere, de două feluri: de esență și de relație. Interesant este faptul că Florian se referă pe larg, în acest *Curs*, la noțiunea de relație, chiar la felul în care aceasta apare în logica simbolică, asimilând-o, în acest context, conceptului de funcție. Așadar, noțiunea este, înainte de toate, obiectivă. De asemenea, ea este dată de la bun început în *judecată*, ca predicat al acesteia. Judecata explicitează un multiplu în unitate sau în relație, fiind întemeiată în date, în obiecte: de aici și caracterul ei obiectiv, fundarea sa în date, în „realitate”. Asupra *raționamentului*, Florian nu zăbovește; doar îl definește, pe linia tradiției, ca un complex de judecăți. Adaugă însă, doar cu titlu de simplă precizare, o „formă” logică numită *teoria sistemului*; aceasta s-ar alătura celorlalte trei, pentru a fi re-dat ceea ce el numește „obiectul pur de ordin logic.”

Din toate acestea rezultă calitatea ontologică a logicii: ea „exprimă structura cea mai generală a obiectului”³⁴. De prezentarea acestor noi elemente ale unei logici depinde, în ultimă instanță, însăși structura științei logicii, pe care Florian o prezintă la sfârșitul părții introductive a cursului amintit. Problemele pe care le deschide în legătură cu noțiunea, soluțiile lui și unitatea acestora într-un proiect al logicii de factură ontologică, neformalistă, se constituie, în ultimă instanță, într-o propedeutică la filosofia recesivității. Dar proiectul însuși este completat, lămurit, instrumentalizat, operaționalizat în cele două contexte ale lucrării *Recesivitatea ca structură a lumii*, cel de introducere și cel de final. De fapt, abia prin referirile autorului la relațiile de opoziție dintre noțiuni și la criteriile după care opoziția recesivă trebuie diferențiată de cea contradictorie și contrară capătă întruchipare logica noțiunilor recesive.

Ne-ar fi deja îngăduit, date fiind cele câteva idei ale lui Florian despre legea de bază a logicii sale, anume legea determinației, să sesizăm un anume *determinism* al acestei logici, ca formă filosofică a sa, așadar ca simplă formulă de construcție a acesteia, fără să fie vorba aici despre un concept fundamental, acela al determinismului, care să susțină, din poziția temeiului, întreaga logică. Semnificația de lege fundamentală a determinației trebuie însă luată în seamă. În privința conceptului de determinism, el face precizări clare și neechivoce în contextele amintite. „Determinismul este universal, fiindcă rezultă din prezența factorilor generali (esențe și relații). Necesitatea determinismului este umbra generalului, nu invers. Oriunde acționează factori generali – și nu acționează decât factorii generali apartenenți individualului –, există și determinism, necesitate, lege.”³⁵ Dar aceste precizări, alături de ideea despre poziția pe care o are în construcția logică legea determinației, dau pecetea logicii noțiunilor recesive: aceasta este de factură ontologică.

³⁴ *Ibidem*, p. 77.

³⁵ *Idem*, „Concluzii”, în *Recesivitatea*, II, p. 415.

De altminteri, discursul despre dualitatea recesivă, participant și la această logică a noțiunilor recesive, are accente ontologice evidente. Însăși ideea de bază a construcției, aceea despre recesivitate ca structură a lumii, corespunde unui asemenea accent. În ultimă instanță însă, logica noțiunilor recesive are drept formă a sa un anume determinism.

METODA DEDOMENOLOGIEI RECESIVE

Datul recesiv nu trebuie socotit ca al treilea termen pe lângă cei doi ai structurii recesive, nici termenul originar el însuși, pentru că *el trebuie să rămână în nedeterminare*. Atunci când este determinat, trebuie să existe deja o conștiință, iar aceasta nu se poate afla singură, ci odată cu realitatea externă, mai bine zis, cu lumea obiectelor. Pe de o parte, acestea două nu constituie o ipostază a datului nemijlocit; pe de altă parte, ele, împreună, constituie datul nemijlocit: însă, precizează Florian, precum speciile constituie un gen comun, acesta din urmă fiind datul nemijlocit. El trebuie, cumva, prins, dar atunci când această operație devine posibilă, intervine o conștiință. Datului nemijlocit nu i se poate aplica nimic; dacă, totuși, i se aplică ceva, atunci el nu mai poate să apară decât ca structură recesivă originară, ca lume a obiectelor (factorul dominant) și conștiință (factorul recesiv).

Datul trebuie admis, dar nu în sensul lui „ca-și-cum” kantian, ci, cumva, fără sens, adică nedeterminat și necunoscut: de aici „certitudinea” autorului în privința... datului ca dat. Atunci când îi asociem datului un sens, suntem deja dincolo de el, suntem cu structura recesivă originară a lumii obiectelor și conștiinței. E drept, Florian susține că așa-zisa realitate externă apare astfel după ce conștiința, în identitatea sa, se poziționează față de ceea ce reprezintă altul său. Tocmai de aceea „nu conștiința este o relație, ci relația este *în* conștiință, un element al acesteia. Lumea obiectelor este dată direct de la început”³⁶. A fi dat direct implică socotirea unei „stări a lucrurilor” în care nici conștiința nu este subiect, nici lumea obiectelor nu este obiect; această stare originară este datul ca atare.

Ce șanse „filosofice” are datul originar astfel gândit? Desigur, apare imediat un paradox: gândit, datul devine ceva determinat, așa încât el nu mai este ceea ce se cuvine a fi: datul pur și simplu. Pe de altă parte, este firesc ca datul, luat chiar în felul acesta nedeterminat, să intre cumva într-o relație, pentru a da de știre despre el însuși. Altfel, cum ar fi ceea ce este și, mai cu seamă, cum s-ar face „simțit” că este? Peste aceste veritabile aporii rămâne gândul lui Mircea Florian despre datul originar, nedeterminat în vreun fel, care, odată trecut către determinare, nu mai este dat originar, ci dat mijlocit. Dar nu datul originar însuși este, în același timp cu sine, și altul; nu printr-o diferențiere față de sine datul dintâi devine dat secund. Datul, și atât! Totuși, faptul că el este ceva, apoi faptul că într-un fel sau altul el se vestește – fie și indirect, ca dat mijlocit, ale cărui ipostaze primare sunt lumea

³⁶ *Recesivitatea*, I, 17. „Existență – cunoaștere”, p. 242.

lucrurilor și conștiința –, constituie motive serioase pentru a ne întreba despre el. Iar întrebarea îl scoate, pentru o clipă, din el însuși, pentru a-l arăta celuilalt, el însuși descins din dat. În lipsa întrebării, datul nu ar fi nimic. Florian îl afirmă: nu se întreabă despre el. Dar demersul filosofic constată că trebuie luat în seamă ceva „negativ”, ceva care se sustrage continuu luminării sale; și tocmai din acest motiv filosofia zăbovește în întrebare. În scenariul lui Florian, punerea întrebării ar distruge datul, pentru că ea ar scinda însuși datul: întrebătorul și cel despre care se întreabă nefiind unul și același lucru.

Totuși, ce șanse filosofice are un asemenea „dat”? Cum s-ar putea el supune re-construcției filosofice, operația care susține ființa filosofiei, care dă sens faptului că ea este ceva? În istoria filosofiei, datul are un sens în multe momente. De exemplu, *arché*-ul este, într-un fel, însuși datul. Filosofia, după afirmarea acestuia (a datului), se constituie într-o cale de dezvoltare a sa, de fapt, de re-construcție a sa, de trecere a lui în regimul conștiinței filosofice, după ce aceasta și-a re-poziționat ea însăși direcțiile din care privește „datul”. Metoda filosofică, prin urmare, este cale de luminare, de reconstrucție a datului. Ce se întâmplă la Mircea Florian? El vorbește despre o metodă filosofică potrivită datului, numită *dedomenologică*. Rostul ei însă nu pare a fi acela de a reconstrui datul; sau nu este acesta într-o primă instanță. Calea *dedomenologică* este mai degrabă o *via negativa*, o tehnică de îndepărtare a oricărei interpretări de datul original, o metodă de protecție a acestuia ca originalitate nedeterminată. Datul ar putea fi nedeterminatul, dar numai dacă „metoda” prin care el se dezvoltă astfel, ca nedeterminat, ar fi una care îl supune determinării. *Apeiron*-ul lui Anaximandru, de exemplu, este rezultatul direct al re-poziționării atitudinale a conștiinței filosofice, care îl reconstruiește pe cel ce este temeiul tuturor lucrurilor în opoziție cu ceea ce este determinat, cu obiectul conștiinței „naturale”. Datul acesta este, așadar, reconstruit; și așa trebuie să fie orice dat în sens filosofic. Cumva, însăși conștiința este scindată: odată ea constată datul (obiectul ei obișnuit) ca o conștiință naturală, apoi constată datul ca o conștiință filosofică, una care și-a schimbat atitudinea, cum ar spune Husserl, părăsind, de fapt, atitudinea naturală. Datul despre care vorbește Mircea Florian are ceva din nedeterminatul anaximandrian; are prin el însuși, așa cum apare el apărat prin metoda *dedomenologică*, și are, apoi, din perspectiva a ceea ce se întâmplă cu el, odată ieșit din originalitatea sa: tocmai ceea ce i se opune în mod categoric, anume determinarea, devine „legea” fundamentală a refacerii sale. Legea determinării își capătă sensul tocmai prin această stare de lucruri inițială, a nedeterminării.

Așa stând lucrurile, metoda *dedomenologică* devine o „logică”. De altfel, referirile la ea, din *Filosofie generală*, o vizează ca proiect căruia îi corespunde un corpus de reguli; în unitatea lor, aceste reguli nu au fost aplicate de Florian nici înaintea acestor referiri, nici după ele, în sensul unei reconstrucții filosofice, cât mai degrabă, așa cum menționam mai sus, în sensul de protejare a datului nemijlocit. „Metoda filosofiei cere devotament față de lucruri și structura lor,

acceptarea faptelor, respectarea datelor.”³⁷ În context, autorul menționează că metoda dedomenologică asigură „primatul descriptivului asupra constructivului”, fiind „neutrală”, asemenea datului originar. Ea are drept punct de plecare un enunț, socotit, de autor, a fi cel mai sigur dintre toate: „datul e dat”; de asemenea, ea își apropie „metoda critică” de origine kantiană. Punctul de pornire al metodei (dedomenologice) are, totuși, un sens „negativ”, de abținere de la ceva, anume de la a interpreta datul; el nu este semnificativ decât printr-o atitudine sceptică, de suspendare a judecării privind datul ca dat. Este, desigur, ciudat faptul că Mircea Florian, care și-a susținut întotdeauna ideea posibilității de a cunoaște „lucrurile”, are mai degrabă o atitudine sceptică în privința punctului de pornire în folosirea metodei dedomenologice, în fond, singura metodă care conduce către veritabila cunoaștere, potrivit gândurilor sale. Trebuie întărită însă ideea că abia prin redimensionarea metodei de construcție filosofică în format de logică avem de-a face cu atitudinea favorabilă dobândirii unei cunoașteri adecvate obiectului. Altfel, datul ca dat este scos din raza atitudinii filosofice, care întotdeauna se manifestă în sensul reconstrucției „obiectului” său, și în felul acesta el scapă oricărui tip de preluare. Metoda dedomenologică, devenită o logică, protejează acest statut al datului ca dat, care, deși este dat ca atare, nu este, totuși, dat-ca-atare. Un astfel de dat, căruia i se datorează totul, în primul rând, lumea lucrurilor și conștiința, adunate într-o structură recesivă, este asemenea unui *idol*: promite, continuu, că este ceva, fără a intra în vreo relație; desigur, el intră, dar, odată intrat, nu mai este el.

Aparent, lucrurile chiar așa se petrec în filosofie, atâta vreme cât aceasta reprezintă o reconstrucție. Aparent, însă, pentru că în fapt cel-ce-se-află-în-început este el însuși reconstruit și apare ca atare în chiar faptul preluării sale de către conștiința re poziționată atitudinal ca o conștiință filosofică. Modalitatea de relaționare, în fond, o punere în identitate care păstrează diferența, este, totuși, cea parmenidiană, care, formal, este refăcută de-a lungul istoriei filosofiei până astăzi. „Datul” este dat nu pentru că ceva este protejat pentru a se păstra într-un statut nedezmințit de dat (a doua oară, „dat” este numai o reluare literală a datului dintâi), ci pentru că el este tot una cu ceea ce l-a preluat – acesta din urmă fiind el însuși, la rândul-i, tot una cu ceea ce a preluat – așa încât datul este acel ceva care nu are nevoie de o „forță” exterioară pentru a se arăta, ci de un simplu „eveniment” al identității semnalat mai sus prin expresia „a fi tot una”. Admiterea acestei identități nu constituie calea rea a păstrării datului, ci tocmai singura cale de preluare a sa, întrucât el nu este oricum, nu este obiectul simțurilor, așa cum va spune, până la urmă, Mircea Florian, ci este abia în această reconstrucție a sa în care el *se dă* – și tocmai pentru aceasta este el dat – ca atare. Nu cred că este implicată aici deja operația de „deformare” a obiectului, aparținând metodei transcendente, pe care o incriminează Florian. Nu este vorba despre o construcție, o creare a obiectului de

³⁷ *Filosofie generală*, ed. cit., p. 219.

către conștiință; ontologic, acest act are semnificație pentru *dat*, iar dacă luăm datul în perspectiva diferenței, atunci conștiința care participă la el are numai o semnificație pe linia valabilității sale ca „subiect”: tocmai în acest act de constituire a datului ea capătă putința de a deveni „subiect”. Ea nu este, așadar, subiect de la bun început; și, oricum, atâta timp cât avem datul, ea nu este subiect și nici nu are altceva în fața sa decât pe sine, ca „obiect”. Aceste două funcțiuni – subiectul și obiectul – urmează să fie desprinse din datul ca atare, iar acesta se poate desface în asemenea chip, pentru că, într-un fel, cele două erau deja acolo, fără ca prin aceasta să înțelegem cumva că datul se constituie la propriu din două „bucăți” care îi vin din afară. Luat astfel, datul nu mai este dat. El trebuie să apară ca unitate sintetică; până la urmă, chiar în acest chip apar dualitățile recesive. Dar din clipa în care acestea capătă dreptul la semnificația ontologică, metoda dedomenologică, născocită doar pentru a proteja datul nemijlocit (atât de ciudat conceput), nu mai are aplicabilitate: ea trece, așa cum am spus, în condiția de logică.

Totuși, această metodă a scos în fața noastră ceva: un idol. Și aici avem un semn despre statutul acestei probleme: nu ea susține un demers, ci este ea însăși susținută de ceva. Poate că nu este cu totul lipsit de importanță faptul că Mircea Florian doar discută despre această metodă, fără să o pună pe undeva la lucru. În filosofia recesivității lucrează o anumită logică, nicidecum metoda dedomenologică, chiar dacă și această logică este alcătuită din precizări regulative, nu din efecte constitutive. Deci, ceea ce a fost valabil în privința simplei forme filosofice a demersului de construcție a logicii noțiunilor recesive se transferă asupra metodei dedomenologiei recesive: regăsim astfel forma *determinismului*.

ONTOLOGIA FORMALĂ DE TIP RECESIV

Semnificația ontologică a datului nu este pusă în discuție prin deschiderea problemei datului recesiv; dimpotrivă, aceasta capătă o probă nouă. Pentru a discuta doar prezența ontologiei formale în filosofia recesivității sunt suficiente observații privind datul și felul în care acesta se arată ca unitate, ca identitate și diferență (de sine), adică observațiile făcute mai sus; făcute însă nu în sensul că unitatea în identitate și diferență a datului ar fi suficient întemeiată prin demersul lui Florian, ca și cum datul s-ar constitui ca veritabil început, ci tocmai pentru a semnala lipsa unei asemenea înțelegeri și construcții a datului în opera sa. De aceea trebuie să căutăm forma veritabilă a acestei ontologii formale de tip recesiv. Potrivit celor câteva idei formulate deja, avem următoarele serii de condiții: a) recesivitatea apare ca ființa însăși a lumii; în plus, sunt formulate reguli de gândire a datului recesiv (ca unitate recesivă), adică legi ale reconstrucției filosofice a acestuia; b) aceste reguli însă reprezintă mai degrabă simple precizări regulative decât principii constitutive (regulativ și constitutiv, în sens kantian); de asemenea, o ipostază a recesivității, anume unitatea recesivă individual–general

reprezintă însăși ființa lumii. Prima serie de condiții, căreia i se poate adăuga modelul de gândire, în spațiul teoriei recesivității, a individualului și generalului (universalului), constituie motive puternice pentru prezența unei ontologii formale în opera lui M. Florian. A doua serie de condiții, căreia i se poate adăuga preeminența descrierii față de reconstrucție, conceperea „naturalistă” a universului, separarea categorică a „lucrurilor” de „natura umană” pentru a elimina orice urmă de antropomorfism în vederea construcției unei concepții numită de autorul însuși „acționism”, au sensul opus: nu este posibilă o ontologie formală în condițiile teoriei recesivității. Ambele consecințe trebuie avute în vedere mai departe.

În inventarul din *Recesivitatea* apar cele mai importante concepte filosofice. În exercițiul filosofiei căzut sub determinările istoriei, aceste concepte au devenit multifuncționale, plurisemantice, sensul lor fiind dependent de context. Totuși, exercițiul filosofic își creează singur contextele; de aceea un anumit concept poate fi solicitat într-un exercițiu de tip ontologic, apoi într-unul cosmologic etc. În timp, domeniile filosofiei, constituite pe temeiul diferitelor exerciții filosofice, care exprimă mai degrabă poziționări ale conștiinței în cadrul aceleiași atitudini filosofice – aceasta din urmă fiind opusă atitudinii „naturale”, după vorba lui Husserl – decât demersuri absolut autonome, și-au delimitat un spațiu de valabilitate, dominat de anumite reguli. Acestea se referă la pre-luarea și prelucrarea unui obiect, la căile de pre-luare și prelucrare, chiar la tipul de rezultat. Ontologia, de exemplu, are drept obiect ființa (ceea-ce-este) și ființarea (existența determinată) în măsura în care cea dintâi constituie temei pentru cea de-a doua (în felul acesta, ontologia deschizându-se către metafizică). La fel, cosmologia are propriul ei obiect: lumea, *kosmos*-ul, universul înțeles ca dat „fizic”, dar astfel încât ea se justifică pe sine, pentru că tot ce putem afla ca ființare se află deja în „lume”, noi înșine fiind în lăuntru acesteia. Calea utilizată de ontologie este reconstrucția ființei, faptul de a pune gândirea în identitate cu ființa, cum spune Parmenide. Cosmologia se folosește mai cu seamă de metoda descrierii și de cea a explicației, în condițiile în care fenomenul explicat este gândit de la bun început ca făcând parte din Univers (lume, *kosmos*), iar explicația nu apelează la ceva din afara lumii, chiar și atunci când este identificat un fel de „principiu” al lumii.

De ce este interesat Mircea Florian în lucrările sale, îndeosebi în *Recesivitatea*? Cum gândește el datul recesiv? Este interesat de Univers (în sens de lume, *kosmos*), nu de un temei al tuturor lucrurilor gândit ca fiind ființa ca atare; în plus, gândește datul recesiv ca immanent lumii, Universului. De fapt, conceptul care capătă preeminență explicativă este individualul; universalul, admis și el, se află în individual: de aici evaluarea sa ca filosof al realismului ontologic de factură aristotelică; *datul recesiv este individual-generalul*; totuși, gândiți mai degrabă în diferența lor, decât ca termeni ai unei unități. Toate conceptele folosite de Florian intră în registrul descrierii lumii (cosmosului) și al explicației „fiziciste” a individualului. O anumită nuanță ontologică apare, totuși, atunci când este gândit

universalul: acesta se află deja în individual, dar are propria sa identitate, propria sa vocație ontologică și propriul său rost în cunoașterea lucrurilor; numai că astfel ieșim din zona precizărilor regulative ale logicii noțiunilor recesive.

Există chiar o ambiguitate sistematică a termenului de universal: pe de o parte, el este termen în unitatea recesivă (originară), alături de individual; pe de altă parte, el se supune imediat interpretării, realizării, operaționalizării, împreună cu individualul, interpretat la rândul-i, în felul acesta ajungându-se la una dintre unitățile recesive, care a constituit temă pentru Florian încă din filosofia anterioară recesivității: unitatea „existență–conștiință” (care stă pentru cuplurile recesive din inventarul lui Florian: existență–cunoaștere, existență–valoare). Acceptarea ipostazei interpretate a datului recesiv constituie motiv suficient pentru a vorbi despre o „ontologie materială”, care, fiind construită fizicist, conducând datul recesiv către ipostaze cosmologice, reprezintă, în fapt, o *cosmologie*. Toate prezentările termenilor recesivi din inventar se supun acestei reguli de îndepărtare față de sensurile unei ontologii propriu-zis formale, care să ajungă să-și (re)construiască obiectul ca ființa însăși.

Am putea vorbi la propriu despre o ontologie formală de tip recesiv numai în condițiile în care, așa cum precizăm, datul ar fi reconstruit el însuși; dar Florian nu-l reconstruiește, ci îl protejează de orice intervenție a conștiinței asupra sa. Pentru a observa această topică filosofică se poate merge la orice cuplu recesiv din inventar. Dar ilustrarea capătă forță în sensul de a susține trecerea conceptelor ontologice în registrul cosmologiei dacă este avut în vedere cuplul recesiv individual–general. În *Recesivitatea*, I, acolo unde este tematizat acest cuplu, este deschisă o discuție despre o stare inițială, originară, a sa, a termenilor care îl alcătuiesc, stare proprie unui veritabil „început” (*arché*) în sens ontologic. „Soarta generalului este legată de soarta individualului. Intima solidaritate a generalului și individualului ne interzice nu numai reducerea unuia la altul, dar și admiterea unei stări embrionare, protoplasmatică, neutră, în care existența nu este nici individuală, nici generală, ci indiferentă, dar capabilă să se bifurce, devenind când individuală, când generală.”³⁸ Așadar, starea aceasta inițială nu este „neutră”, așa cum trebuie să fie datul originar, potrivit conceptului său pre-recesiv; el trebuie să fie deja diferențiat, așezat în două poziții care alcătuiesc o unitate, poziții date de inegalitatea cantitativă, calitativă, funcțională a celor doi termeni care o alcătuiesc, anume individualul (ca termen dominant) și generalul (ca termen recesiv). De la bun început existența – adică tot ce are calitatea de lucru – este duală: individuală și generală; începutul acesta este datul recesiv. Dar datul recesiv, cum știm, nu se mai supune regulilor datului ca atare; ceea ce înseamnă că datul recesiv este de la bun început dual, adică așezat în structura recesivă individual–general, iar ceea ce se întâmplă în privința tematizării sale, chiar a reconstrucției sale filosofice, depinde de logica noțiunilor recesive, care substituie metoda dedomenologică și care conduce demersul către calitatea sa de *cosmologie*. Șansa unei ontologii formale este suspendată prin însăși hotărârea lui Florian de a

³⁸ *Recesivitatea*, I, p. 115.

proteja, de orice intervenție a unei conștiințe, de interpretare, datul original. Întrucât acesta nu este supus reconstrucției, ci protejat în condiția sa dincolo de orice înțelegere (reconstrucție), capătă semnificația de început datul mijlocit (secund, potrivit teoriei datului în forma sa inițială), adică datul interpretat ca unitate recesivă, de la bun început individual și general.

Interesul lui Mircea Florian, în privință filosofică, se îndreaptă cu toată hotărârea către lume (*kosmos*), Univers. Poate că acesta este și motivul pentru care în finalul *Recesivității*, II, la „Concluzii” (ultima parte: „Despre unitatea lumii”), în încercarea de a lămurii și problema tipului de reconstrucție filosofică propriu teoriei recesivității, el revine asupra conceptului de lume, susținând că definitoriu pentru acesta este realitatea-acțiune: tocmai aceasta din urmă reprezintă „principiul unic” al „Universului”³⁹. Acțiunea nu este altceva decât cauzalitatea, dacă este gândită în sensul unei reciprocități, așa cum se cuvine, acest mod corespunzând realității înseși. În plus, așa cum susținuse, de fapt, și în lucrări anterioare, de exemplu în *Cunoaștere și existență*, filosoful socotește că „universul material”, lucrurile pe care acesta le cuprinde, nu se află distanțat față de conștiință, ci îi este dat acesteia fără relație; intervine, totuși, relația dintre corpul purtător al capacității senzoriale și lucrul din „lumea externă”. Posibilitatea aceasta, care pare a fi paradoxală, este susținută de ideea, și ea formulată în scrieri anterioare, după care conștiința nu are semnificații spațiale, nu este localizabilă: o idee foarte importantă nu doar pentru filosofia lui Florian, ci, în genere, pentru orice tip de tematizare a problemelor legate de cunoaștere.

Realitatea-acțiune este un concept care nu lucrează în filosofia recesivității. Introducerea lui atât de târziu se explică prin intenția autorului de a explica relația cauzală, aceasta fiind cu totul semnificativă pentru contextul final al *Recesivității*, până la urmă, pentru întreaga teorie a recesivității, fără îndoială construită după regulile unei cosmologii. Realitatea este ea însăși fiindcă acționează. Acțiunea (înțeleasă ca raport cauzal) nu este ceva de ordinul lucrului, ci ea fondează lucrul care se schimbă, fără a fi ea însăși o „substanță”. Realitatea, așadar, este realitate (și își păstrează identitatea cu sine) numai pentru că în interiorul ei lucrurile se schimbă, adică numai prin acțiune; pe de altă parte, acțiunea este acțiune (păstrându-și identitatea cu sine) doar pentru că realitatea, prin lucrurile care o alcătuiesc, este schimbătoare. Realitatea este universală (Universul este tot una cu realitatea), acțiunea este la fel (pentru că nu există realitate care scapă acțiunii). Dincolo însă de scenariul la care participă, pe fondul teoriei recesivității, realitatea-acțiune se supune, totuși, unei „legi”, potrivit căreia nu Realitatea ca atare se schimbă, ci realitățile dinlăuntru ei⁴⁰. Ceea ce înseamnă că și marile salturi din evoluția Universului (*kosmos*-ului) – trecerea de la anorganic la organic, de la acesta la spiritual – nu aduc

³⁹ „Acțiunea este în lucruri în măsura în care ele sunt conexe, formează o unitate, un univers, dar și invers, lucrurile fac o unitate, un univers în măsura în care acțiunea este în lucruri. Universul este o unitate de acțiune, o conexiune cauzală.” *Recesivitatea*, II, p. 441.

⁴⁰ „Realitatea-acțiune este esențial constantă, este calitativ constantă, adică este constantă prin calitatea ei de realitate-acțiune.” *Ibidem*, p. 445.

un spor cantitativ al realității-acțiune. De fapt, ele sunt de la bun început în aceasta, ca date recesive, așa cum sunt toate unitățile recesive, dar manifestarea lor, trecerea lor în actualitate, pretinde o anumită „pregătire evolutivă”. Toate aceste idei participă la un plan de discurs care are toate însușirile unei cosmologii.

Totuși, la Mircea Florian, filosofia recesivității reprezintă mai mult – sau, poate, mai puțin – decât o cosmologie. Într-o cosmologie, rostirea (*logos*-ul), care și-a găsit obiectul ca lume (*kosmos*), vizează starea de început, *arché*-ul, fără ca acesta să fie gândit necesar în limite strict formale, ca ființa (ceea-ce-este), și fără a fi gândit, calitativ, ca fiind diferit (și dincolo) față de lume și, în urmare, transcendent. Florian însă caută „principiul unic” nu într-o stare originară, ci într-un act atotprezent în lume: un fel de suport schimbător, care poate transforma alte suporturi schimbătoare. Realitatea-acțiune despre care vorbește el este un astfel de principiu unic; de neconfundat însă cu o stare originară a lumii, din care vin, apoi, toate fenomenele pe care ea le cuprinde. În ultimă instanță, realitatea-acțiune este însuși Universul, gândit într-o nediferențiere sistematică față de *kosmos*. În plus, *logos*-ul nu are nicio șansă, în această filosofie, de a fi el însuși activ, constitutiv. Din aceste motive, forma pe care o ia în ultimă instanță ontologia formală de tip recesiv este aceea a unui *cosmicism*.

Argumentului de mai sus i se alătură, pentru a susține aceeași idee despre cosmicism ca formă filosofică de construcție a filosofiei recesivității, alte probe. De exemplu, preferința formală a autorului pentru „perspectiva cosmocentrică” în problema cunoașterii lumii, așezată în opoziție cu „perspectiva antropocentrică”. În filosofia antumă, opțiunea sa este categorică: antropocentrismul reprezintă direcția greșită în cunoașterea existenței. În filosofia datului recesiv, preferința în cauză poate fi ușor identificată. În noul context, conștiința îi apare ca un „factor cosmic”, ceea ce înseamnă că ea se află în structuri recesive, devenite active după anumite „pregătiri evolute” ale Universului. Dar conștiința, având drept suport existența omului, produce religia, care nu este altceva decât o răsturnare a raportului recesiv existență–conștiință, aceasta din urmă fiind socotită dominantă. De aici legătura intimă a antropocentrismului cu religia și, în urmare, mistificarea proprie filosofiilor și unor teorii științifice care admit preeminența conștiinței față de existență, a spiritului față de materie. Este cale bună în cunoaștere perspectiva cosmocentrică, adică metoda de cunoaștere care păstrează raportul recesiv așa cum el este „dat”, care admite drept principiu unic al Universului realitatea-acțiune. Cosmocentrismul preferat de Mircea Florian în locul perspectivei antropocentrice este, de fapt, un *cosmicism*.

CONCLUZII

Joacă filosofia românească un rost în filosofia datului recesiv? Pune Mircea Florian în cauză însăși filosofia românească? În alte cuvinte, sporește șansa

conștiinței filosofice de a reconstrui „lumea”, folosind un „cod” particularizat în toposul cultural românesc? Neîndoielnic, întreaga construcție a datului recesiv corespunde unui model minimal al specificului, care pune la un loc câteva condiții: a) *limbă*; b) *accentele aporetice* (de exemplu, preeminența problemelor „cosmologice” la mulți filosofi români); c) *forma discursului* (asemănătoare altor reconstrucții filosofice românești, deterministe, cosmiciste); d) *sensibilitatea „metafizică”* față de întrebările esențiale, totodată foarte generale (privind universul, existența, cunoașterea etc.), tematizate predilect în filosofia românească); e) *evenimentele* care instituie și mișcă forme filosofice, dat fiind faptul că apariția lucrării *Recesivitatea ca structură a lumii* a re poziționat conștiința filosofică românească, cel puțin în privința evaluării locului operei lui Mircea Florian în orizontul filosofiei românești și a înregistrării sporului „teoretic” produs de filosofia datului recesiv.

Este vorba, pentru problema formulată mai sus, de o reciprocitate: a) o anumită operă filosofică nu-și poate susține statutul decât dacă primește interpretări; de aici dificultatea de a socoti drept „filosof important” un creator a cărui operă nu a fost decât în mică măsură cercetată – chiar dacă ea are un potențial semantic demn de a fi valorificat –, cum se întâmplă uneori în spațiul unei culturi, și cum este cazul, cumva, cu Mircea Florian; b) operele filosofice interpretate creează contexte, care pot funcționa, după ce ele alcătuiesc rețele conceptuale, aporetice, proprii unor viziuni și reconstrucții filosofice, ca un fel de „sistem al acceptării”, primind în orizontul lor anumite opere, respingându-le pe altele. Tocmai de aceea trebuie re-făcute contextele unui „mediu” filosofic în care se pot așeza – pentru a spori semantic mediul însuși – noi făptuiri filosofice. Intră filosofia lui Mircea Florian în această reciprocitate cu filosofia românească actuală? Pe de o parte, interpretările actuale ale acestei filosofii – exceptând câteva lucrări de doctorat – nu depășesc statutul de „observație”, „privire generală”, „notă” asupra unei probleme, „notații ocazionale” etc. (toate acestea fiind forme ale luării la cunoștință asupra acestei filosofii); oricum, ele nu sunt rezultate ale unor cercetări aplicate. Pe de altă parte, o asemenea situație poate fi generată de contextele de interpretare din filosofia românească actuală, constituite în „sisteme ale acceptării”: acestea par a nu privilegia formule filosofice „obiectiviste”, așa cum este cea proprie operei lui Mircea Florian.

Ținând seama de toate acestea, am putea căpăta o șansă în a schița un răspuns pentru întrebările de mai sus, dacă revenim la ideea de formă filosofică a construcțiilor lui Mircea Florian, identificate în acest studiu, adică la forma inventarului categoriilor recesivității, a logicii noțiunilor recesive, a metodei dedomenologiei recesive și a ontologiei formale de tip recesiv. Potrivit demersului din studiul de față, *logica noțiunilor recesive* are ca formă de reconstrucție filosofică *determinismul*, *metoda dedomenologiei recesive*, trecută în logică, are aceeași formă filosofică, *determinismul*, iar *ontologia formală de tip recesiv* este un *cosmicism*. Aceste forme corespund însușirilor dintr-un model de judecată a

filosofiei românești propus de Constantin Noica în volumul *Pagini despre sufletul românesc* (1944)⁴¹. Coincidența aceasta este strict formală. Dar chiar așa fiind, ea pune în evidență o cale posibilă de interpretare a filosofiei datului recesiv și de reevaluare a întregii filosofii a lui Mircea Florian. Ceea ce înseamnă că filosofia românească își joacă o (bună) șansă în reconstrucția datului recesiv.

Neîndoielnic, contextul în cauză trebuie el însuși reevaluat. Dar o reevaluare a sa, din perspectiva situației actuale a filosofiei românești, nu poate anula modelul de judecată a unei „istorii a filosofiei românești” pe care îl propune autorul său. Ceea ce înseamnă că valabilitatea „indicației” de interpretare a operei lui Mircea Florian, scoasă la iveală mai sus din perspectiva modelului construit de Constantin Noica, nu poate fi anulată.

⁴¹ Constantin Noica, *Cum gândește poporul român*, în vol. *Pagini despre sufletul românesc*, București, Editura Humanitas, 1991.